

II. Mahmut Dönemi (1808-1839)

- **Kabakçı Mustafa ve adamları III.Selim'i tahttan indirip ıslahat yapmayacağına söz veren IV. Mustafa'yı tahta geçirmişti. Rusçuk Ayanı olan Alemdar Mustafa Paşa ise İstanbul'a gelerek Kabakçı isyanını bastırıp III. Selim'i tahta yeniden çıkarmayı planlıyordu. Ama III. Selim öldürüldüğü için II. Mahmut'u tahta çıkarmıştı.**
- **Sened i İttifak,**
- **Sened-i İttifak Alemdar Mustafa tarafından hazırlanıp; II. Mahmut ve ayanlara(eyalet yöneticileri) kabul ettirilen bir sözleşmedir. (Ayanlar merkezi otoritenin zayıflığından istifade ederek güçlenmişler, derebeyi gibi hareket etmeye başlamıştı) Bu belge merkezi otorite ile eyalet yöneticisi olan Ayanlar arasındaki ilişkileri düzenleyerek ayanların yetkilerini genişleten bir özelliğe sahiptir. Osmanlı devletinin kanun devleti olma yolunda attığı önemli adımlardan biri olarak kabul edilir. (Aslında II. Mahmut ayanlara yetkiler vermekten ziyade merkezî otoritenin etkinliğini arttırmak amacı güden bir padişahı).**
- **Alemdar Mustafa Paşa tarafından, Nizam-ı Cedidin yerine Sekban-ı Cedid kuruldu. Yeniçeri isyanı sonucu Sekban-ı Cedit ortadan kaldırıldığı gibi Alemdar Mustafa Paşa da öldürüldü.**

- **Eşkinici Ocağı kuruldu.**
- **Avrupaî anlamda çağdaş bir devlet yapısını meydana getirmekle ilgili olarak girişilen ıslahatların dönüm noktasını, geleneksel yapının taraftarlığının ve yenilenmenin karşısında olmanın genel simgesi haline gelmiş olan Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılması oluşturur (Vakay-i Hayriye).**
- **Yeniçeri Ocağı'nın yerine “Asakir-i Mansure-i Muhammediye” (Muhammed'in Övülmüş Askerleri) ordusu kuruldu.**
- **II. Mahmut, III. Selim dönemi gelişmelerinden gerekli dersleri çıkarmış, özellikle asker ve ulemâ ittifakının bertaraf edilmesini hedefleyen tedbirleri almak için faaliyete geçmişti. Yeniçeri Ocağını kaldırdığı gibi önde gelen ulemâ ıslahatın gerekliliğine inandırıldı. Başta şeyhülislâmlık makamı olmak üzere bu inanış içinde olanları çevresinde topladı, daha alt düzeydeki ulemânın taltifine ve hoş tutulmasına çalıştı, böylece bu önemli kesimi kontrol altına almaya çalıştı.**

- İlk kez askeri amaçlı nüfus sayımı yapıldı, sadece erkekler sayıldı. (1831).
- Yeni ordunun doktor ihtiyacını karşılamak için Tıp Okulu, Subay ihtiyacını karşılamak için ise Harp Okulu kuruldu.
- II. Mahmud, kamuoyunu yanına çekmeyi önemseyen bir siyaset takip eden ve bu amaçla basından istifade eden ilk padişah olmuştur. 1831'de İstanbul'da çıkmaya başlayan ve imparatorlukta geçerli diğer başlıca dillerde de nüshalar yayımlayan **Takvîm-i Vekâyi** gazetesinde reformlarla ilgili haberlere yer verilerek kamuoyunun kazanılmasına çalışıldı. (Bu Osmanlıda ilk gazetedir ve Resmi Gazete hüviyetindedir).
- Reformların devlet memurları ve geniş halk kitleleri üzerinde psikolojik etki sağlayan şeklî tedbirlere II. Mahmud da başvurdu. Kendisinin kılık kıyafetle ilgili düzenlemeleri bu anlamdadır. Bıyıkların uzunluğunun kaş genişliğini aşmaması ve sakalların çeneden aşağıya ancak iki parmak kadar sarkması gerektiği tespit edildi. Din âlimi ve din görevlileri özel kıyafetlerini muhafaza etmekle beraber devlet hizmetinde yer alacak mülkî idare elemanları için Avrupaî bir kıyafet olarak ceket ve pantolon öngörüldü ve fes giyilmesi kabul edilerek geleneksel kıyafetlerden vazgeçildi.

- **Resimlerini devlet dairelerine, yurt dışındaki elçiliklerine astırdı.**
- **Divan kaldırıldı ve devlet işlerinin yürütülmesi için vekâletler kuruldu. (Günümüzün Bakanlar Kurulu)**
- **Posta teşkilatı kurulmuş, Ülkenin her yanına posta yolları yapılmış ve postaneler açılmıştır.**
- **İlk polis teşkilatı kurulmuştur. Taşra teşkilatı eyalet, liva ve kaza olarak ayrılmıştır. Muhtarlık teşkilatı kuruldu.**
- **Danıştay'ın temeli atıldı. (Dar'uş Şura-ı Bab-ı Ali)**
- **İlkokullar zorunlu hale getirildi. Yurtdışına eğitime öğrenci gönderildi. Enderun kaldırılmış yerine Mekteb-i Maarif-i Adliye okulu açılmıştır. Avrupaî tarzda okullar olarak rüştiyeler ve idadiler açılmıştır.**
- **Müsadere usulü kaldırıldı. Miras bırakma konusunda ilk adım atıldı.**
- **Mehter kaldırılarak yerine Mızıka-i Hümayun kuruldu. Opera, bale ülkeye girmeye başladı.**
- **İlk kez karantina sistemi uygulanmıştır.**

- Döneminin önemli gelişmelerinden birisi 1821-1829 yılları arası süren Yunan isyanı ve Yunanistan'ın 1829'da bağımsız bir devlet haline gelmesi idi. Bu gelişme ile ilk kez asırlardır yönetilen halklardan birisi kendi bağımsız devletini kurmuştu ki Osmanlıların yönetimleri altındaki halkları idare etmekten yoksun bir duruma düştüğü ortaya çıkmıştı.
- II. Mahmut döneminin bir diğer önemli başarısızlığı ise Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanı idi ki devletin kendi valisine bile söz geçiremez hale düştüğü anlaşıldı. Öyle ki Mısır'da Fransız desteğiyle önemli bayındırlık faaliyetleri gerçekleştiren ve güçlü bir ordu oluşturan Mehmet Ali Paşa isyan hareketine yönelince Osmanlı Devleti bu isyanla başa çıkamamış ve yıkılma tehlikesi yaşamıştır. Mısır ordusunun Kütahya'ya kadar ilerlemesi üzerine Avrupalı devletlerden umduğu desteği bulamayan II. Mahmut, Rusya'yı yardıma çağırarak ve 1833 Hünkâr İskelesi Anlaşması ile boğazları Rus donanmasına açmıştır. (Bu durum Boğazlar Sorunu'nu başlatacaktır). Rusya'nın Boğazlar yoluyla Akdeniz'e inmesinden endişe eden İngiltere ve Fransa'nın araya girmesiyle Kütahya Antlaşması (14 Mayıs 1833) imzalanmıştır. Antlaşmaya göre Mısır'ın yanı sıra Suriye ve Girit valilikleri Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya, Cidde ve Adana valilikleri de oğlu İbrahim Paşa'ya verilmiştir. Böylece Mısır ordusunun ilerlemesi engellenmiştir. Fakat anlaşmadan her iki taraf da hoşnut olmayınca yeniden mücadele başlayacak, Osmanlı ordusu bu kez de Nizip'te ağır bir yenilgiye uğrayacaktır. Bu gelişme sırasında ise II. Mahmut ölmüştür.
- II. Mahmut döneminin bir diğer olumsuz gelişmesi ise Mısır isyanı karşısında İngiltere'nin desteğini sağlamak isteyen padişahın 1838'de Baltalimanı Ticaret Anlaşması'nı imzalamasıdır. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti İngiltere'ye ekonomik ayrıcalıklar sunmuş ve gümrükleri kaldırarak ülke içinde vergisiz ticaret serbestliği tanımıştır. İngiltere gibi sömürgeci gelenekleri ve gelişmiş bir sanayisi olan bir devlete verilen bu imtiyaz, kısa bir süre sonra Osmanlı ticaret, sanayi ve ekonomisine derin etkiler yapmaya başlayacaktır.

TANZİMAT DÖNEMİ (1839-1876)

TANZİMAT FERMANI (GÜLHANE HATT-I HÜMAYUNU) 3 Kasım 1839

- Osmanlı tarihinde Tanzimat Fermanının ilanından (1839), anayasalı yeni dönem olan meşrutiyetin ilanına (1876) kadar geçen süre «**Tanzimat Dönemi**» olarak adlandırılır. Bu dönemi başlatan önemli hamle 3 Kasım 1839'da Padişah I. Abdülmecit döneminde Tanzimat Fermanının ilanıdır.
- Tanzimat: “mülki idareyi ıslah ve yeniden organize etme” manasında kullanılır. Yani devletin kendi yönetsel sisteminde yaptığı düzeltmedir. Çeşitli kanunlar yapılarak devletin istikrara kavuşması ve yükselişe geçmesi amacını güden bir hamledir.
- Padişah II.Mahmut'un ölümünden sonra yerine geçen oğlu **I.Abdülmecid** döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı, İstanbul'da Gülhane Parkı'nda, Mustafa Reşit Paşa tarafından yerli yabancı temsilciler ve halkın bulunduğu bir ortamda okunarak ilan edildiği için bazen tarihimizde Gülhane Hatt-ı Hümayunu adıyla da anılır.
- Tanzimat'ın ilânından önce Sultan Abdülmecid'in emriyle Sadrazam Koca Hüseyin Paşa'nın başkanlığında Bâbîâli'de bir meşveret meclisi toplanmış, 38 yüksek bürokrat ve ilmiye mensubunun katıldığı bu mecliste ülkede bir ıslahat yapılması yolunda çeşitli ilkeler benimsenerek padişah tarafından da onaylanmıştır. Burada benimsenen ilkelerin Tanzimat Fermanı'na zemin oluşturduğu söylenebilir.
- Bununla birlikte Tanzimat Fermanı'nın ilanında katkısı olan önemli devlet adamı Mustafa Reşit Paşa'dır. 1839 yılında ilan edeceği Gülhane Hatt-ı Hümayununu doğrudan kendisi kaleme almıştır.

- **Döneme damgasını vuran devlet adamı Mustafa Reşit Paşa, Londra'da elçi olarak bulunmuştur. Avrupa'yı ve kendi ülkesini de çok iyi tanıyan biridir. İyi eğitilmiş, entelektüel, reformist bir devlet adamıdır. II.Mahmut döneminde bu fikirlerini yansıtmış, devletin kendi düzeninde değişiklik yapması gerektiğini savunmuştur. Ancak, Merkezi otoritenin güçlendirilmesi gerektiğini düşünen II.Mahmut, Mustafa Reşit Paşa'yı Londra'ya elçi olarak göndermişti.**
- **II.Mahmut'un ölümünden sonra tahta geçen I.Abdülmecid'in cülusunu kutlamak üzere İstanbul'a gelen Mustafa Reşit Paşa, Padişaha Osmanlı Devleti'nin sorunlarının çözülebilmesi için gerekli yeni bir düzenden bahsetmiş, Padişah'ta bu konulara destek vermiştir.**
- **Ferman 3 Kasım 1839'da ilan edilirken devletin resmi gazetesi olan Takvim-i Vekayi'de yayınlandığı gibi valiliklere ve sancaklara da ayrı ayrı gönderilerek sıkı sıkıya uygulanması ve halka duyurulması istenmiştir.**

TANZİMAT FERMANININ ESASLARI

- **Tanzimat Fermanı, Fransız ihtilaliyle dünyada yayılmaya başlayan eşitlik, özgürlük, adalet kavramlarının Osmanlı Devleti'ne yansımalarından birisi olarak kabul edilebilir. Bu fermanla ülkede kişi hak ve özgürlükleri alanında önemli bir gelişimin temelleri atılmaya çalışılmıştır. Tanzimat fikriyle memlekette müslim-gayrimüslim eşitsizliği giderilerek 'milli birlik' oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu fermanla bundan böyle memlekette:**
- * **Müslüman ve gayrimüslim herkesin can, mal ve namus güvenliği sağlanacaktır.**
- * **Vergilerin herkesin gelirine göre ve düzenli bir şekilde alınması ve toplanması sağlanacaktır.**
- * **Askerlik işleri bir düzene konulacak, askere alınmanın ve bırakılmanın sağlam esaslara dayanması sağlanacaktır. Askerlik bir vatandaşlık görevi haline getirilip süresi 4-5 yıla indirilecektir.**
- * **Mahkemeler herkese açık olacak, hiç kimse yargılanmadan cezalandırılmayacak ve idam edilmeyecektir.**
- * **Herkesin mal ve mülke sahip olabilmesi, miras bırakabilmesi sağlanacaktır.**
- * **Rüşvet ve iltimasın (kayırmacılığın) kalkması sağlanacaktır.**

- Padişah Abdülmecit de Tanzimat Fermanıyla ilan edilen bu ilkelere uyacağına dair yemin etmiştir. Padişah böylece kendi haklarını da sınırlamış demektir.
- Bu yönüyle fermanın en önemli özelliği, ülkede her gücün üzerinde bir kanun gücünün bulunduğu kabulüdür. Yani Osmanlı Devleti, bir hukuk devleti olma yolunda en önemli adımını atmıştır.
- Bu tarihe kadar Padişah gücünün üstünde bir gücün varlığı kabul edilemezken bu fermanla padişah kendinden daha üstün bir gücün varlığını kabul ediyor ve bazı haklarından vazgeçiyordu.
- Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nde anayasacılığın başlangıcı olarak kabul edilmiştir.
- Bu ferman ülkeye yeni bir sistem getirmeye çalışmıştır. Fakat fermanla verilen taahhütler tam olarak gerçekleştirilememiştir. Çünkü dönemin fikrî ve sosyal şartları bu fermanla ortaya konulan esaslara dayalı bir siyasî statünün tatbikine elverişli değildir. Bu yüzden fermanla ortaya konulan esaslar kısa sürede hayata geçirilip tatbik edilebilir hale gelememiştir. Bu başarısızlığa karşın ferman, kendinden sonraki döneme önemli etkiler yaratacaktır.

TANZİMAT DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞEN BAZI YENİLİK VE GELİŞMELER

- Bu dönemde gerçekleştirilen yeniliklere bakacak olursak:
 - * Bu dönemde yeniliğin uygulanması için en önemli görev II.Mahmut Döneminde kurulan Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye'ye (Yasa ve öneriler hazırlayan bir meclis) düşüyordu. Bu meclis yeni dönemde ikiye ayrılmış, Ahkam-ı Adliye (Yargıtay), Şuray-ı Devlet (Danıştay) olmak üzere geleceğin parlamentosuna doğru önemli bir adım atılmıştır. Devlet merkezinde oluşturulan yasa yapıcı ve düzenleyici bu meclislerin yanı sıra vilayetlerde de dar yetkilere sahip benzer meclisler oluşturulmuştur.
 - * Osmanlı Devleti ilk kez dışarıdan kanun almıştır. Kanun adına ilk düzenlemelerden biri Fransız kanunlarından alınarak ülkeye adapte edilen Ceza Kanunnamesidir. Bunun yanı sıra Ticaret Kanunnamesi, Arazi Kanunnamesi, Vilayet Nizamnamesi gibi kanunnameler çıkarılmış, bu çerçevede mahkemeler kurulmuştur. Ticaret Mahkemeleri, Karma Mahkemeler, Gayrimüslimleri de kapsayan davalara bakmak üzere Nizamiye mahkemeleri kurulmuştur (Laik Mahkemeler).
 - * Bunun yanı sıra bu dönemde Osmanlı Toplumunu yeniden şekillendirecek olan 'Mecelle' hazırlanmaya başlanmıştır. Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında oluşturulan kurul, Mecelle'yi hazırlamak üzere 1868'den itibaren çalışmalara başlamış ve bu çalışmalar 1876 yılında bitirilmiştir. Mecelle ile Osmanlı Devleti «ilk medeni kanunu»na kavuşmuştur.

TANZİMAT DÖNEMİNDE ÇEŞİTLİ ALANLARDAKİ GELİŞMELER

- * Tanzimat döneminde batıdan örnek alınarak çeşitli düzeylerde okullar açılmış. Eğitim alanında yeni düzenlemeler yapmak üzere 1847 yılında Maarif Nezareti (Millî Eğitim Bakanlığı) kurulmuştur.
- * Eğitimin daha akılcı daha gerçekçi olarak ele alındığı bu dönemde okulların sayıları arttırılmış, kız çocukları için 1858'de Kız Rüştiyeleri, öğretmen yetiştirmek üzere 1847'de Darulmuallimin (Erkek Öğretmen Okulu), 1849'da Darulmuallimat (Kız Öğretmen Okulu) gibi modern tarzda eğitim yapan okullar açılmıştır.
- * Ayrıca Sultani adı altında Üniversitelere başlangıç olmak üzere liseler açılmış ilk lise olarak kabul edilen Galatasaray Lisesi eğitime başlamıştır. 1849'da Baytar Okulu (Veteriner) sınıfı açılmıştır. 1865' te Lisan Mektebi (Yabancı Diller Okulu); 1867'de Eczacılık Okulu; 1860'da Islahhane (Sanat Okulu); 1868'de Sanayi Mektebi; 1870'de Kaptanlık Mektebi açıldı. Dönemin en önemli kurumlarından biri olan Mülkiye(Siyasal Bilgiler Fakültesi) 1859'da, İlk modern üniversite Darülfünun ise 1863 yılında açılmıştır. (Bir süre sonra kapanmış ve yeniden açılışı 1900'lü yılları bulmuştur.)
- * 1851'de Bilimler Akademisi (Encümen-i Daniş) kuruldu.
- * 1845'de Erkan-ı Harbiye (kurmay) sınıfı açıldı. I.Abdülmecid döneminde 150'den fazla fabrika açılmıştır. Dolmabahçe Sarayı yapılmıştır. 1847 yılında Bank-ı Dersaadet, 1856'da Bank-ı Osmani kurulmuştur. İlk kağıt para 1841'de basılmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Mali işlerde yeni düzenlemeler yapılmış, Maliye Bakanlığı kurulmuştur.

- * 1847 yılında ilk telgraf cihazı Beylerbeyi Sarayı'na getirilmiş, 1854 Kırım Harbi sırasında Avrupa'nın tüm merkezleriyle İstanbul arasında telgraf bağlantısı kurulmuştur. 1856 yılında ilk demiryolu hattı İzmir-Turgutlu arasında yapılmaya başlanmıştır.**
- * 1840'da ilk Türkçe özel gazete 'Tercüman-i Ahval' yayın hayatına başlamış, 1862'de ilk dergi 'Mecmua-i Fünun', ilk resimli dergi 'Mirat' yayınlanmış; bunu pek çok diğer gazete ve dergiler izlemiş ve iletişim alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır.**
- * 1871'de İlk Osmanlı Sendikası 'Ameleperver Cemiyeti' kurulmuştur. İşçilerin ilk grevi bu dönemdedir.**
- * Gayrimüslimlerden alınan cizye vergisinin kaldırıldığı bir dönem olmuştur. İltizam usulü kaldırılmış, bunun kaldırılması vergilerde bir düşüşe sebep olmuş, ardından gelen 1854 Kırım Harbi'nin giderlerinin karşılanabilmesi için de ilk kez yüksek faizli dış borç alımına gidilmiştir.**